

طاهري شوشي

محمدي خان

کیش د نایبہ را مہم وزین و گولزاری دا

تحسین ابراہیم دوسکی

ستران و بکہفتہ سہر نہ زمانا، ژبہر فی چہندی ثیقاع و موسیقہ
ژ پیثقییت ہوزانی بون دا کو یا سفک و شرین بت ئوزوی بیئہ
ژبہر کرن.

پہیف - د ستران و نہ سترانی دا - یا پیک ہاتیہ ژ چہند
کہرا - برگا - و ئەف کہرہ یان دی د کورت بن یان د دریز، ئەگہر
ہات و کہرہ می دکورت بون ئەودہنگی د ئیتہ کرن ژ زارفہ کرنا
وان دی بی گران و نہ خوش بت، ہەر وسا گہرہ می د دریز بن.
لی ئەگہر ہات و مہ کہریت جودا و نہ وەک ئیک ب رہنگہ کی
تایبہت و ب سہر و بہر ئیخستہ بہر ئیک ئەودہنگی ژئی را دبیت
دی ئاوازمکی خوش و سفک بیت... ل سہر فی بناغہی زانینا
کیشی - عہروزی - سہر ہلدا و کیشیت خوش و رہسوان بو
ہوزانی ہاتہ دانان و دەست نیشان کرن، نہ بتنی د ہوزانا
عہرہبی دا بہلکی خود ہوزانا یونانی یا کہفن ژئی دا..

پتر روہنکرن بو فی مہسہلی دی بیژین:

ئەحمەدی خانی (۱۰۶۱ - ۱۱۱۹ مشہختی) ئو طاہری.
شوشی (۱۲۳۶ - ۱۲۸۱ مشہختی) دو ناییت گہش و ئاشکہرا
نہ دلیستنی ہوزانفانیت مہ بیت کلاسی دا.. جا پی نہفیت
بہحسی زیرہکی و شارہزاہیا ہەر دووا دوبارہ بکہین ل قیرہ. بی
گومان ہەر دو زیدہ دمہلہفان بون د زانینا عہروزی دا و ئەف
ئیکہ یا خویا یہ بو ہەر ئیک ب شینوار و پاشماییت وان
ناگہ ہدار.

د فی کورٹہ پہیفی دا - برایی خواندہفا - مہ پی خوشہ
ہندہکی ل سہر کیشی د ہوزانی دا باخفین نہمازہ کیشا دو
مراریت ئەدہبی کوردی - مہم وزین ئو گولزار - کودبنیاتی دا
ئیکن...

★ کیش د ہوزانی دا:

یا زانایہ کو ہوزان دبنیاتی دا یا ہاتیہ فہاندن دا بیئہ

که‌ری کورت: ئەو برگه‌یه یی ژ پیتەکا لفا‌یی- حرف متحرک - بتنی پیک هاتبیت، وهکی پیتا (ئ) ژ په‌یفا (ازم) ئو ئەف رهمزه (ل) بو تیتە دانان.

که‌ری دریز: ئەو برگه‌یه یی ژ پیتەکی پتر پیک هاتبیت وهکی (زم) ژ په‌یفا بوری (ازم) ئو ئەف نیشانه (-) بو تیتە دانان.

ل دویف ریجا فراهیدی:

۱- ئەگەر دو که‌ریت کورت که‌تنه به‌ر ئیک وهکی: (ور) هنگی دی بیژنی: سه‌به‌بی گران.

۲- ئەگەر که‌ره‌کی دریز بتنی هات دی بیژنی: سه‌به‌بی سفاک. وهکی (بر).

۳- ئەگەر که‌ره‌کی کورت به‌ری ئیکی دریز هات وهکی: (ازم) دی بیژنی: وهتیدی لیک‌دای - وند مجموع -.

۴- ئەگەر که‌ره‌کی دریز به‌ری ئیکی کورت هات وهکی: (مار) دی بیژنی: وتیدی بژای - وند مفروق -^(۱).

ئەفە ل نك فراهیدی، دكیشیت یونانی دا: ئەگەر که‌ره‌کی کورت به‌ری یی دریز هات دبیزنی ئایامب، ئەگەر که‌ره‌کی دریز به‌ری یی کورت هات دبیزنی تروشی، ئەگەر که‌ره‌کی دریز به‌ری دو بیت کورت هات دبیزنی داکتیل، ئەگەر دو که‌ریت کورت به‌ری ئیکی دریز هاتن دبیزنی ئەناست.^(۲)

پشتی ئەم که‌ریت بوری ب رهنگه‌کی تایبەت دئێخینه به‌ر ئیک دی بو مه‌ چند دهنگه‌ک دروست بن - وحدات صوتیة - فراهیدی دبیزتی (ته‌فعیلە) و یونانیا دگوتی (گاف) ئو ژ فان دهنگا کیشیت هوزانی چیدبن نه‌بتنی هەر شازدیت عەروزی به‌لکی هندی هوزانفانی دقت.^(۳)

پی نه‌قیت بیژین و بیژینه‌فه کیش ئیفاع و موسیقه‌یه ئو موسیقه‌ نه‌ یا روژ هەلات و روژتافایی به‌ و نه‌ ملکی چ مله‌تیت تایبەته، به‌لکی دی هنگی ب مله‌ته‌کی فه‌ ئیته‌ گریدان ده‌می ئاوازه‌کی وی مله‌ته‌ی پی بیته‌ لیدان. بو نمونه: ته‌مبویر نامویره‌ته‌کی موسیقی به‌ ژ چند تیله‌کا یی پیک هاتی به، ئەف تیله‌ نه‌ د کوردی نه‌ و نه‌ د عه‌ره‌بی. لیدم د شیت ئاوازه‌کی کوردی - یان عه‌ره‌بی یان خو ئنگلیزی - ژ ی بدهرینت.. وهکی ته‌مبویری کیشیت هوزانی ژ ی ب هژمیره‌ چونکی ئو ژ ی هەر موسیقه‌ نه.^(۴)

★ کیشا (مه‌م وزین) ی:

نه‌دیارکرنا خانی بو کیشا مه‌م وزینا خو‌ری ل به‌رسنگی خو‌یانی و بیانیا فه‌کر دا گوت - گوتکا سه‌باره‌ت فی چه‌ندی بکه‌ن، ئەگەر چ راستیه‌ک بو گوتنیت وان هه‌بت ژ ی یان نه‌! ب هه‌می رنگا بیت هاتینی و خو مانندی کری به‌س دا نیزیکی ده‌ریایه‌کی ژ هەر شازدا بکه‌ن چونکی خانی - ل دویف هزرا وان - نه‌ ئو بو یی ژ ده‌ریاییت فراهیدی بده‌ر که‌قیت، له‌ورا پشتی زه‌حمه‌ته‌کا زیده‌ دیتی ئو ب هاریکاریا روژه‌هلاتناس (براون) ی گه‌هشتنه‌ هندی کو کیشا مه‌م و زینی ژ ده‌ریا هه‌زه‌جه‌ و ب فی ره‌نگی تیتە ده‌ست نیشان کرن (مفعول مفاعله‌ن فعولن)...

ل سه‌ری بلا بزاین فراهیدی یی ده‌ست هه‌ل قه‌ت چ ده‌ریایه‌ک چی نه‌کرینه‌ به‌لکی ده‌وری وی بتنی ده‌ست نیشانکرنا وان کیشا بو بیت هوزانفانیت به‌ری وی دروست کرین. له‌ورا ئەو که‌سی هزر بکه‌ت ده‌رکه‌فتنا هوزانفانی ژ فان ده‌ریا بو هنده‌ک کیشیت دی بیت ریک و پیک خه‌له‌ته‌ زیانه‌کا مه‌زن دگه‌هینته‌ هوزانی و دجه‌ دا د قه‌رسینت. گه‌لو هوزانفانیت عه‌ببایی و نه‌ندلوسی چه‌ند کیشیت ئوی دروست کرن و هه‌رمان قه‌رداریت فراهیدی: **بی گومان گه‌ل!**

به‌ری چه‌ند ساله‌کا سه‌یدانی هیژا تیل ئه‌مین بو گوتاریت به‌رکه‌تی ل دور کیشا مه‌م و زینی تقیسییون ئیک ب کوردی دگوفارا روشنبیری نوی دا ژ ۱۰۹ سالاً ۱۹۸۶، ئونیک ب عه‌ره‌بی دگوفارا الادیب الکردی دا ژ ۲ سالاً ۱۹۸۶.

پشتی ل دویف چونه‌کا دریز و موخل و بیژنگ کرنه‌کا موکم سه‌یدا گه‌هشته‌ هندی کو مه‌م و زین ل سه‌رکیشا ده‌ه برگه‌یی یا هاتیه‌ راجاندن و دبیزیت:

چ مالک ده‌مه‌م و زینا دا نینن برگی‌ت وی پتر بن ژ ده‌ه په‌نجا ئەلبه‌ته‌ بو ته‌حقیق کرنا فی چه‌ندی گه‌له‌ک گرنگه‌ مالک بدروستی بیته‌ خواندن^(۵).

تشتی به‌ر چاف سه‌یدایی نفیسه‌ر ب هه‌می هیژا خو‌ینی هاتیی کو (ئیکجار) په‌یوه‌ندی یی دناقه‌ه‌را مه‌م وزینی و عه‌روزییه‌تی دا بپرت..

هه‌رچه‌نده‌ ئەمی ل گه‌ل سه‌یدا ی د بوچوونا وی یا پیشی یی دا کو مه‌م و زین ل سه‌ر ده‌ه برگه‌یی به، لی وه نه‌بیت بیژین

خانی به ندکني د ناقبه را خو و پښچا فراهيدی دا قه تاندی و چ
سود ژ ريبازا وی نه وهرگرتينه .. نه خير، يا ناشکه رایه ناقبري
مفایي ژ زانينا عروزي وهرگرتي و مهسه له نه بتني فلکلوره هر
ومکي دی بومه ل باشیي خویا بیت .

★ کیش - گولزارى دا

بو زیده پشت راست بوون کو کیشا مه م و زیني کیشه کا
تایبه ته و نه ژ دهریا هه زمجه دی ل فیري به لکه په کي دی یی ب
هیز و گومانبر دانینه بهر چاف دا بیته زیده کرن ل سهر وان
به لکه بیت سهیدا تیل نه مینی دهست نیشان کرین، نه ف به لکه
کیشا گولزارا خودی ژي رازی شیخ طاهري شوشی یه .
هر که سه کي مه م و زین و گولزار خاندن دی زانت
شوشی که له کي داخبار بوویه ب خانی و دیسا کارتیکرنا
بهرچاف یا مه م و زیني د گولزارى دا دی بو وی دیار بیت ..
نه بتني د سهر و سیما دا به لکی خود کیشی ژي دا .

خانی ب قان مالکا دهست بی دکه ت :

سهر نامه ئی نامی نامی نللاه

بی نامی وی نا ته مامه و نلاه

نه ی مه طله عی حوسنی عشقه بازی

مه حبوبی حه قیقی یو مه جازی

نامی ته یه له وحی نامه یا عشق

نسمی ته یه نه قشئ خامه یا عشق ...

نو د هسپیکا شوشی ب فی رهنگی یه :

الله کو چ نافه کي شرینه

گوتنا وی حه یاتی جان و ژینه

نه ی ناغی ته یه رهحیم و رهحمان

وهی نکری ته یه شیفا نو دهرمان

هر همد و سه نا نو شوکر و مننه ت

هر بو ته خودی خودانی رهحمه ت ..

نه گهر بیت و لسهر که ریت کورت و دريژ نول دویف

دهست و داریت مه بهری نوکه دیارکرین مالکیت مه م و زیني و

گولزارى لیکفه بکه یی دی ب فی رهنگی خاری بو مه دیاربن :

۱- سَرْنَا مَ نَرِ نَا مَ نَا مَ ال لاه
- ل ل - ل - ل -
دریژ کورت کورت دریژ کورت دریژ کورت دریژ

بی نا م و نا ت ما م ول لاه
- ل ل - ل - ل -
دریژ کورت کورت دریژ کورت دریژ کورت دریژ

۲- هر حمد د س نا و شک ر مند
- ل ل - ل - ل -
دریژ کورت کورت دریژ کورت دریژ کورت دریژ

هر بو ت خ دی خ دا ن رح مت
- ل ل - ل - ل -
دریژ کورت کورت دریژ کورت دریژ کورت دریژ

ژفی چه ندی بو مه دیار بو کو کیشیت هه ردو هوزاننامیت
ناقبري ئیکن و قه ت چو جوداهی دناقبه را هه ر دوان دا نینه .
ژ باشییت خودی ژي رازی شیخ طاهري شوشی کرین
نه وه ری ل بهر سنگی گوت گوتکا نه هیلایه فه کری دهریاره ی
کیشا هوزانناما خو به لکی ناقبره کا - فصل - تاییه ت یا دانای
ل بن ناف و نیشانییت (تاریخ الابداء بنظم الکتاب و میزان
نظمه) ^(۱) تیدا دبیزت :

کافا مه سه ری کیتابی دانی
ماهی ره مه زان بو خوش ل جانی
حه فتی و شهش و هزار سن سه
بو هیجرمتی یاری مه ی محممه

تانه کول ره مه زانا سالا ۱۲۷۶ تی مشهختی (بهرامهر
۱۹۶۶ز) دهست ب فه هاندنا گولزارا خو کره ی

وهزنا وئی ب لهذمت و فرینه
ناف علمی عروزی ناف جو نه نه

ب چه لنگی شیا بیژته مه: ئەف کیشا مه کریه بناغه بو
 گولزارنی د علمی عهروزی دا یا بی ناهه، چونکی نه ژوان
 دهریاپانه یید فراهیدی دهست نیشان کرین و ناف لی دا ناین.
 شوشی نه گوت: ئەف کیشه تشته که و عهروز تشته کی دی په!
 نه خیر، چونکی هه ر ئەف کیشه ژی یا گریدا په ب ریپاز و
 بنه سترنی علمی عهروزی فه وهک ئەو بخودی د مالکیت بین دا
 دیار کهت.

له ورا ب خصوصی هه ر زمانهک
 هه ر شعرهکی بو هه یین نیشانهک

هه ر مله ته کی هه بت خه سه له ته کا تاییه ت یا هه ی کو ب
 هندهک ئاوازا پتر هاویش دبت له و دی بینی هوزانغان و سترانیژ
 و مه زنی ت وان پتر ل دور فان ئاوازا دزفرن، هه تال دویمه یی
 هزر بو هندی دجت کو ئەف ئاوازه ژ تاییه تییت فی مله تی نه، لی
 د بنیاتی دا وه نینه چونکی کیش موسیقه یه و موسیقه ملکی
 هه می مله تا په وهکی بهری نوکه مه گوتی.

ئهی دوستو نه گه ر ته ئاره زویه
 نه ظما فی شرین کتیبی کویه
 وه زنهک ژ ویرا مه گوت ب دلخواز
 هه م ریک و رهوانه نه ظم و ئاواز
 [فعلن - فعلن - فعل - فعولن]^(۸)
 ئەف چواره ریاضی نور ئوصولن

ئه فه یه په یوه ندیا دهه بره گی بی دگه ل عهروزی کو بناغی
 وی مروف دشیت بزفرینته سه ر چار ته فعیلا، جا بلا هوزانغان
 بی ناگه دار بیت و بزانی ت نه هه ر گا فاکا دهه بره گه گه هاندنه
 ئیک دی ئیقاعا فی کیشی ژی دروست بت.

ئه فه ویا ژ هه ژی گوتنی په بیژین هوزانغانی دهست هه ل
 و شارهزا په رتو به گنی هه کاری هوزانه کا سه د و بیست و دوو
 مالکی ل سه ر فی کیشی یا فه هاندی و کارتیکرنا مه م وزینی دفی
 هوزانی دا گه له کا ئاشکه راپه.

ل سه ری دبیزت:

سه ر نامه تی فه تحی ئین مونا جات
 چیکر مه ژ بو قه زایی حاجات
 دیباجه ب ناغی ئسمی ئللاه
 دانی مه ژبو رجائی دل خواه
 بی قودرمتی وی نه ن ئیراده
 بی روخصه تی وی نه ن ئیفاده
 ئول دیماهیی دبیزت:

یاره ب مه ژ لهوت و جورم و زحمه ت
 یه کسه ر توب شوب ئافا رحمه ت
 یا ره ب گونه هان مه گه ر ل په ر تو
 ره حما خول حالی وی که په رتو^(۸)

★ دهه بره گی و عهروز:

به ری نوکه مه گوت خانی دکیشا مه م وزینی دا دیسا
 شوشی د گولزارنی دا ژ بنه ستریت زانینا عهروزی دویر نه
 که تینه و په یوه ندی دناقه را خو وی دا نه بریه، ب به لگه یه
 زفراندنا بناغی کیشی بو چار ته فعیلا ئوب کارئینانا وان
 گهورینیت دبیزتی (زحاف) ل دویف وان بناغیت د زانینا
 عهروزی دا هاتینه دهست نیشان کرن.

یا زانایه گهورینا (زحاف) دکه فته که ری دریز (-) و نا
 که فته که ری کورت (ب) ب چ حالی هه بیت، یان بزمانی عهروزی
 دکه فته د سه به بی دا چ بی گران بیت یان بی سفک ئو قه ت
 ناکه فته وه تیدی ب چ رهنگی هه بیت، ئەف کهورینه
 دهستویری یه که یا هاتیه دان بو هوزانغانی دا پتر بی
 سه ربه ست بیت د هلیژارتنا په یغان دا نه خاسمه چ که ر ب فی
 چه ندی ژ کیشی کیم نابن.

ئه گه ر بیت و سه حکه یه مالکیت مه م وزینی و گولزارنی
 دی بینین گهورین هه می ییت که تینه د که ریت دریز دا (د)
 سه به با دا) ئو گه له ک کیمه تو جارمکی بیینی که ری کورت بی
 دریز بوی، ئه گه رکت و ماته ک هه بن ژی په لی دانا بنه سترایه و
 چ ددی نه!

نوکه ل خاری دی چه ند گهورینیت (زحافیت) که تینه
 مالکیت مه م وزینی گولزارنی دا دیار که یین.

۱- خانى دبیژیت:

سبحانك كلما خلقت احسنت فكيف ما خلقت
 نهگر بیت وب ریبازا عهروزی فی مالکی کهرکهین دی
 بلی بهنگی ژوری بت:

سب	ح	ا	ن	ك	كل	ل	ما	خ	ل	ق	ت
-	-	-	ل	ل	-	ل	-	ل	-	ل	-
فعلن	فعلن	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل

ا	ج	س	ن	ت	ف	ك	ف	ما	ف	ل	ق	ت
-	-	ل	ل	-	ل	-	ل	-	ل	-	ل	-
فعلن	فعلن	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل

زحافا (طهی) یا کهتیه د (حشوا) نیفا نیکی دا ژ
 مالکی، فعلن یا بویه فعل.
 ۱- شوشی دبیژت:

ه	ر	و	ب	و	ح	م	ف	د	ی	م	ب	ا	و
-	ل	ل	ل	ل	-	ل	-	ل	-	ل	-	ل	-
فعل	فعلن	فعلن	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل

ع	ب	د	ی	ت	ی	ق	ا	ص	د	ی	پ	ی	م	ب
-	-	ل	ل	ل	ل	-	ل	-	ل	-	ل	-	ل	-
فعلن	فعلن	فعل	فعلن	فعلن	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل

زحافا (طهی) یا کهتیه د تفعیلا نیکی دا ژ مالکی.
 ۲- دیسا دبیژت:

ط	ا	ه	ر	ت	ی	ك	ژ	ج	م	ل	یا	ران
-	-	ل	ل	ل	ل	-	ل	-	ل	-	ل	-
فعلن	فعلن	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل

ق	ر	ب	ا	ن	ت	ی	ه	ر	و	د	ج	ا	ران
-	-	ل	ل	ل	ل	-	ل	-	ل	-	ل	-	
فعلن	فعلن	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	

زحافا (قبض) یا کهتیه د تفعیلا دووی دا ژ نیفا
 نیکی و دووی ژ مالکی.

ناشکه رایه زحافا (قبض) یا کهتیه د (عروزی)
 (ضربا) فی مالکی دا، چونکی (فعلون) یا بویه (فعل).
 ۲- دیسا دبیژیت:

ش	ی	ر	ی	ن	ت	ك	ر	ش	ك	ر	ل	ب	ر	و
-	-	ل	ل	ل	ل	-	ل	-	ل	-	ل	-	ل	-
فعلن	فعلن	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل

ف	ر	ه	ا	د	ژ	ر	ن	گ	ا	ش	ك	خ	ون	ر
-	-	ل	ل	ل	-	ل	-	ل	-	ل	-	ل	-	ل
فعلن	فعلن	فعلن	فعلن	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل	فعل

دههمین:

- ۱- د ری نفیسا عهروزی دا سهرنه - فتحة - بهر نو - ضمة - جرئی - كسرة - نا نینه هژمارتن بیئیت سهریخو، دیسا هه ریپته کا د زارکرنی دا سفك بییت. نهغه و دقیت ژبیر نه کهین کورئی نفیسا کوردی هتا سهری فی چهرخی ژی لف - حرکة - نه د هژمارت پیته کا سهریخو!
- ۲- عمر فروخ: هذا الشعر الحديث چاها نیکی بپ ۶۶ - ۶۷.
- ۳- روزه لاتناس (مارتن هارتمان) هشتی فه کولینه ک ل سهر موومش هاتا کری گوت: کیشیت وان دگه هه سه د و جل و شهنا نو مروف دشیت هندک کیشیت دی ژنی چیکهت کور هژمارا وان بگه هت دو سه د و سیه - و سی یا. (ژیدهری بهری بپ ۶۴).

- ۴- ژیدهری بهری بپ ۶۴ و ۷۰
- ۵- گوفارا روشنییری نوی ژ ۱۰۹ بپ ۱۶۱، کیش د مهم وزینتی دا.
- ۶- گولزار بپ ۸۶.
- ۷- دبیت هندک جارا مروف بشیت دورنگه تفعیلا - یان پتر - بو نیک کیش دانیت د علمی عهروزی دا نهف چهنده یا ناشکه را په بو هه رکه سی ب فی علمی ناگه هدار، نهف کیشه ژی وان کیشایه. ژبلی چار تفعیلیت شوشی نه د شین فان هه سی تفعیلا بو بگه یه قالب (فعلن، متفاعن، فعلن) یان فا هردوا (مستفتعلن، مفاعلاتن).
- ۸- دیوانا پرتویی هه کاری بپ ۴۵ - ۵۶